

Portret u crtežu djece predškolske dobi

Dellabernardina, Ena

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:333497>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ENA DELLABERNARDINA

PORTRET U DJEČJEM LIKOVNOM IZRAZU

Završni rad

Pula, rujan 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ENA DELLABERNARDINA

PORTRET U DJEČJEM LIKOVNOM IZRAZU

Završni rad

JMBAG: 03030598555, redovni studij

Studijski smjer: Predškolski odgoj

Predmet: Metodika likovne kulture 2

Znanstveno područje: Umjetničko područje

Znanstveno polje: Likovna umjetnost

Znanstvena grana: Likovna pedagogija

Mentor: Breza Žižović, mag. art. paed, pred.

Pula, rujan 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ena Dellabernardina, kandidatkinja za prvostupnicu predškolskog odgoja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli _____, _____ godine

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Ena Dellabernardina, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Portret u dječjem likovnom izrazu“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjelovit tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli _____

Potpis

Sadržaj

1.UVOD	1
2.DJEČJI CRTEŽ	2
2.1. Likovne osobine dječjeg crteža.....	3
3.RAZVOJ LIKOVNOG IZRAŽAVANJA I STVARANJA U DJECE	4
3.1.Faza izražavanja primarnim simbolima	6
3.1.1. Prvo razdoblje primarnih simbola	6
3.1.1.1. Imenovanje primarnih simbola.....	6
3.1.2. Drugo razdoblje primarnih simbola.....	8
3.2.Faza izražavanja složenim simbolima	10
3.3.Faza intelektualnog realizma.....	11
3.3.1.Transparenti prikaz.....	12
3.3.2.Prikaz akcije u fazama kretanja	13
3.3.3. Emotivna proporcija	13
3.3.4. Prevaljivanje oblika.....	14
3.3.5.Rasklapanje oblika	15
3.3.6.Vertikalna perspektiva	15
3.3.7.Obrnuta perspektiva	16
3.3.8. Poliperspektiva	16
3.4. Faza vizualnog realizma.....	17
4. MOTIVI U DJEČJEM LIKOVNOM IZRAZU	18
5. PORTRET U DJEČJEM LIKOVNOM IZRAZU.....	19
6. LIKOVNA AKTIVNOST I DJEČJI LIKOVNI RADOVI.....	21
6.1. Likovna aktivnost „Portret“	22
6.1.1. Dječji likovni radovi „Portret mame“ i „Autoportret“	25
6.1.2.Osvrt na održanu aktivnost.....	40
7. ZAKLJUČAK.....	41
8. LITERATURA	42
9. POPIS SLIKA	43
10. SAŽETAK	45
11. SUMMARY	46

1. UVOD

Crtež je prvi jezik kojim se pojedinac služi, stoga je prepoznat kao važan način kojim dijete može izraziti sebe, stupiti u interakciju s okolinom i upoznaje svijet koji ga okružuje. Crtanje kod djece predstavlja svakodnevnu aktivnost od njihove vrlo rane dobi jer djetetu crtanje predstavlja igru, stoga ono instinktivno počinje crtati jer je potaknuto unutarnjom potrebom za likovnim izražavanjem. Dijete treba poticati na crtanje jer je ono važno za intelektualni, emotivni i socijalni razvoj djeteta. „*Svako dijete je umjetnik, problem je kako da ostane umjetnik kad odraste*“ (Pablo Picasso). Tijekom svojeg razvoja dijete prolazi kroz određene razvojne faze dječjeg crteža, koji nam je i ujedno pokazatelj dječjeg razvoja i njegovih motoričkih sposobnosti. Djeca počinju crtati sve bogatije i složenije oblike koji proizlaze iz kombinacije različitih elemenata, upotrebljavaju razne krugove, ovale, linije koji nisu povezani. Nedugo nakon toga upotrebom krugova i raznih složenijih oblika pojavljuju se prvi prikazi pojednostavljenog ljudskog lika. U svojim prvim pokušajima crtanja ljudi dijete koristi jednostavne simbole. Koristi kružice i crte, gdje kružice označavaju oči, a horizontalne crte usta. Tako nam dijete poručuje da su oči i usta najvažniji oblik komunikacije. Veliku ulogu u dječjem likovnom stvaralaštvu ima odgajatelj, a njegov zadatak je djetetu omogućiti kvalitetne uvjete i poticati ga na likovno izražavanje te mu pružati razna eksperimentiranja s različitim materijalima i sredstvima.

Predmet i cilj ovog završnog rada bio je objasniti što je portret u dječjem likovnom izrazu, proučiti različitosti kod djece tijekom likovnog izražavanja, saznati kako djeca vide sebe i svoju mamu te potaknuti djecu na razvitak sposobnosti zamišljanja i prisjećanja. Za razumijevanje i analiziranje dječjeg likovnog stvaralaštva potrebno je znati više o dječjem crtežu i razvoju dječjeg crteža. U izradi rada bilo je neophodno koristiti stručnu literaturu, odgovarajuće časopise i ostale internetske izvore koji su temeljni u teorijskom dijelu ovog završnog rada. Osim korištene odabrane literature, provela sam aktivnosti s djecom u predškolskoj ustanovi.

U ovom radu govorit ću o dječjem crtežu i njegovim likovnim osobinama te o razvoju likovnog izražavanja i stvaranja u djece. Nadalje bit će riječi o portretu i motivima u dječjem likovnom izrazu. Nakon toga slijedi likovna aktivnost u kojoj će djeca morati nacrtati olovkama u boji portret majke i autoportret. Na samom kraju slijedi opis iz aktivnosti „Portret“ i analiza dječjih radova te kratki osvrt.

2. DJEČJI CRTEŽ

„Za crtanje se počelo govoriti kako je to jedan od najiskrenijih načina kojima dijete izražava svoje osjećaje i razmišljanja te da kreativni likovni izraz može predočiti unutrašnji svijet čovjeka.“ (Šimrak, A. 2010:4)

Dijete nam kroz svoj likovni izričaj šalje poruke i signale, a to je ključni motiv komunikacije kroz likovnost. Svako dijete shvaćeno je kao kreativno biće, kreativnost kao odgojna vrijednost koja predstavlja osnovu razvoja djeteta. Odgojitelj ima zadaću promatrati, podržavati, oslušivati i nenametljivo poticati dijete. Ako pratimo dijete već od ranog razvoja, njegovo će nas likovno izražavanje dovesti do poruka koje nam ono šalje, stoga mu moramo omogućiti raznovrsne mogućnosti izražavanja i omogućiti stvaranje vlastitih ideja, načine razumijevanja i doživljavanja.(Vidović, V., 2015.)Putem dječjeg crteža možemo otkriti puno stvari o djetetu, stoga samo educirani odgojitelji i ostali sudionici u odgojnom i obrazovnom procesu mogu razumjeti vezu koja se javlja između crteža i djetetovih želja i ponašanja. Najviše se ipak istražuje prati li dijete svojim psihičkim razvojem pravilnosti koje su karakterizirane za njegovu dob. Dakle, svi oni koji rade s djecom moraju znati da na temelju analize jednog crteža ne smijemo donositi nikakve zaključke o djetetu. (Kovačević, M. Čagalj, Z., 2006.)

Pri analizi dječjeg crteža, potrebno je razgovarati s djetetom o tome što mu taj crtež predstavlja. Treba ih poticati na razgovor o crtežu, upitati ih što su to nacrtali, zašto su to nacrtali te ih ispitati o njihovim osjećajima i doživljajima nacrtanog. Tako se povećava mogućnost slobodnog izražavanja i kvaliteta analize. (Kondić, Lj., 2008.)

2.1. Likovne osobine dječjeg crteža

Dječje likovno stvaralaštvo razlikuje se od odraslog likovnog sadržaja zbog toga što djeca sve interpretiraju na svoj način. Dijete pomoću crteža iznosi svoje emocije, razvija maštu, memoriju i ekspresiju. Crtež je komunikacijski posrednik između odraslih i djece. Traganje za elementima kreativnosti u dječjim radovima omogućit će odgajatelju, roditelju i djetetu istinsko uživanje u procesu nastajanja, interakcijama i međusobnom upoznavanju. Bitno je da odgojitelj nenametljivo potiče, promatra, osluškuje te podržava i pohvaljuje dijete tijekom rada. (Bodulić, V., 1982.)

Oko druge godine života dijete počinje pokazivati prve likovne znakove, a to su različite linije koje dijete povlači po papiru. „Crtajući linije, dijete slijedi unutrašnju sliku nekog događanja, poistovjećuje se s njime, sudjeluje u njemu, odnosno ponovo ga pokreće, stvara-čin.“ (Belamarić, D. 1986:14) Dobro nam je poznato da djeca moraju sve dotaknuti i dohvatiti, stoga dijete tako može taktilno osjetiti površine različitih materijala (glatko, hrapavo, tvrdo, mekano, bodljikavo, ljepljivo). Ako dijete intenzivno doživljava površine, ono će ih s lakoćom grafički i prikazati, naravno bez naših sugestija. Na primjer, ako dijete crta mačku onda će po njezinom tijelu ponavljati niz crta u raznim smjerovima, tako će označiti mekoću mačje dlake. Oblici u početnoj fazi crtanja djeluju dosta apstraktno, dijete crta najčešće simbole kao što su spirale, krivulje neodređenog oblika, mrlje i krugove. Veličinu djeca predstavljaju tako što negativne likove prikazuju u smanjenoj veličini, a tako smanjuje prijetnju ili povećava distancu između njega i lika, dok pozitivne i značajne stvari prikazuje većima. U ranoj dobi djeca ne pridaju veliku pozornost bojama, većinom se koriste svim bojama koje su im na raspolaganju i koriste ih kao crtaća sredstva, dok u dobi od pet godina nadalje mijenjaju boje i tako stvaraju mnoštvo varijacija te se postupno javlja realizam boja, koji primjenjuju u svom likovnom stvaralaštvu. (Belamarić, D., 1986.)

3. RAZVOJ LIKOVNOG IZRAŽAVANJA I STVARANJA U DJECE

Autori Grgurić, N. i Jakubin M., smatraju da likovni izraz djece obilježavaju četiri razvojne faze.

„Likovni izraz djeteta prolazi kroz faze uvjetovane starosti, mišljenjem i pristupom okolini (tablica 1). One su izvedene praćenjem likovnog izražavanja najučestalijih motiva kao što su: ljudski lik, stol, drvo, kuća, prostor (tablica 2).“ (Grgurić, N. i Jakubin, M., 1996:31)

Tablica 1. Faze likovnog izraza u djece
Izvor: Grgurić, N. i Jakubin, M., 1996:31.

Godine starosti	1.2.3	4.5.6	7.8.9.10	11.12.13.14.15	16.17
Mišljenje	Predpojmovno ↔ Konkretno ↔ Konkretno ↔ Apstraktno predoperacionalno operacionalno				
Pristup okolini	Spontani		Intelektualno vizualni		
Faze Likovnog izražavanja	Faza izražavanja primarnim simbolima (faza šaranja) ↔	Faza izražavanja složenim simbolima (faza sheme) ↔	Faza intelektualnog realizmna ↔	Vizualni realizam ↔	Likovni pojmovni sustavi

Tablica 2. Varijacije oblika unutar faza dječjeg likovnog razvoja
 Izvor: Grgurić, N. i Jakubin, M., 1996:32-33.

STAROSNA DOB	FAZE	LJUDSKI LIK
PREDŠKOLSKA DOB	2 DO 4 GODINE ↔	FAZA IZRAŽAVANJA PRIMARNIM SIMBOLIMA SIMBOL ČOVJEKA
	4 DO 5 GODINA ↔	FAZA IZRAŽAVANJA SLOŽENIM SIMBOLIMA LINIJA KRETANJA SLOŽENI SIMBOL ČOVJEKA
	5 DO 6 GODINA ↔	FAZA INTEKTUALNOG REALIZMA ZLATNO DOBA DJEČJEG LIKOVNOG IZRAŽAVANJA SPOLNOST, POKRET, TRANSPARENTNOST, PROFIL, EMOCIONALNA PROPORCIJA
VIŠI RAZREDI O. Š.	FAZA VIZUALNOG REALIZMA ↔	6 DO 8 GODINA (1.12. RAZRED) ↔
		8 DO 10 G (3.14. R.) ↔
NIŽI RAZREDI OSNOVNE ŠKOLE	FAZA INTEKTUALNOG REALIZMA ZLATNO DOBA DJEČJEG LIKOVNOG IZRAŽAVANJA ↔	 POKRET, KARAKTER, DETALJI, DISPROPORCIONALNOST, PROFIL, POGLED S LEĐA
		NASTAVAK IZ PRETHODNE FAZE, VIŠE DETALJA, KARAKTERISTIKE OBLIKA, PROPORCIJE
12 DO 14 G (7.18. R.) ↔	FAZA VIZUALNOG REALIZMA ↔	ANALITIČKO PROMATRANJE I SPOSOBNOST REDEFINICIJE
		ANALITIČKO PROMATRANJE I SPOSOBNOST REDEFINICIJE

3.1. Faza izražavanja primarnim simbolima

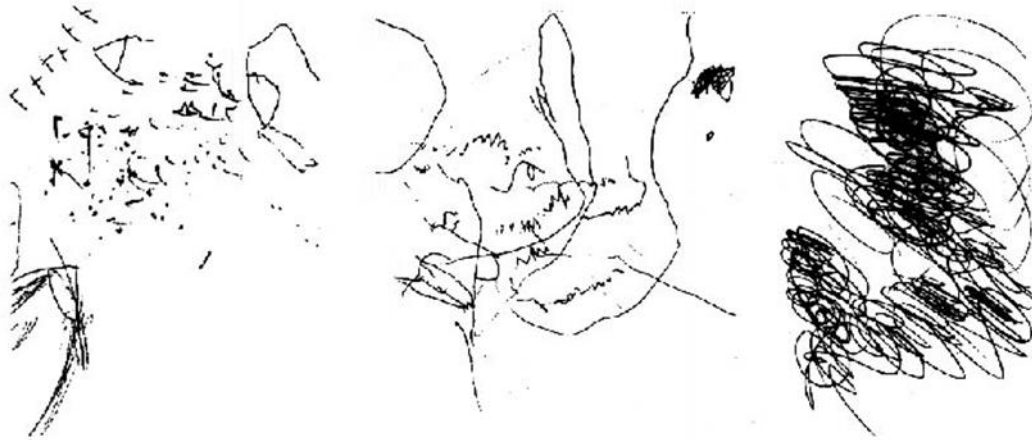
Djetetu je igra najspontaniji, najprirodniji i osnovni aspekt aktivnosti kroz koju razvija perceptivne organe. Djeca imaju potrebu dotaknuti, njušiti, kušati sve što im se nađe na putu te tako upoznaju svijet oko sebe. (Grgurić, N. i Jakubin, M., 1996.)

„U početnoj fazi vizualno-likovno izražavanje u najranijoj dobi ostvaruje se opsegom, sadržajem i onim metodama i sredstvima koji odgovaraju psihofizičkim mogućnostima djeteta od prve do treće godine života, tj. u fazi ranog djetinjstva.“ (Grgurić, N. i Jakubin, M. 1996:34)

Predškolsko dijete većinu vremena provodi u igri, a razvoj, učenje i rad bit će uspješniji ako se odvijaju kroz igru ili sadrže elemente igre. Njome dijete razvija osjećaj sigurnosti, samostalnosti, samokontrole, kompetencije te razvija vještine na svim područjima (motoričke, emocionalne, kognitivne, socijalne i govorne vještine) i jača samopouzdanje. Prva faza koja se javlja u dječjem likovnom izrazu je faza izražavanja primarnim simbolima. Nestručni promatrač možda ne može razlikovati likovni izraz dvogodišnjaka od trogodišnjaka, ali on ipak postoji i među njima je velika razlika. Upravo zbog te razlike do koje dolazi u ovoj fazi izražavanja primarnim simbolima, fazu dijelimo na dva razdoblja.

3.1.1. Prvo razdoblje primarnih simbola

Faza šaranja ili prvo razdoblje primarnih simbola počinje oko prve godine i traje do druge ili treće. To je nesređen ili slučajan izraz koji zapravo uopće nije slučajan, on se samo takvim čini odraslima. Sastavljen je od crta načinjenih jednostavnim pokretima. Djeca u ovoj fazi drže olovku grčevito među prstima, dok zglobovi ostaju nepomični. Podlakticu pomiču naprijed-nazad i tako određuju pravac i duljinu crte, obično se taj pokret ponavlja nekoliko puta. Dijete koji put pomno prati što čini, ali je veća važnost predana u praćenju i uživanju u liniji, a ne u kontroli linije. Groezinger (u Beisl, 1978) razlikuje nekoliko tipičnih karakteristika rane faze risanja: udarno, titrajno i kružno risanje. (Grgurić, N., Jakubin, M., 1996.)

Slika 1.

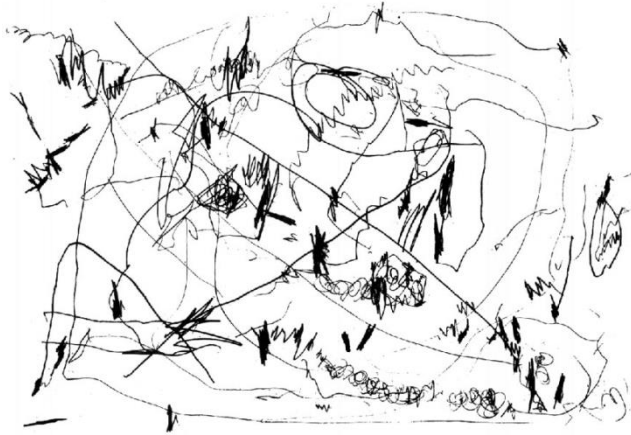
Udarno risanje(2g.) Slika 2. Titrajno risanje (2g.) Slika 3. Kružno risanje(2g.)

(Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm> datum: 25.07.2018.)

Djeci je vrlo bitan dodir i pokret, stoga kada dijete shvati da može ostavljati trag na podlozi, želi taj trag onda i ponoviti. Iznenaduje ga i veseli, a potiče ga na motoričku aktivnost i pokret ruke. Djeci treba ponuditi što više materijala za šaranje (pastele, olovke, olovke u boji, kreda, itd.) i tako im omogućiti da izraze svoje motoričke sposobnosti.

3.1.1.1. Imenovanje primarnih simbola

Imenovanje primarnih simbola vrlo je važan korak u razvoju mišljenja djeteta. Počinju shvaćati odnos između crta na papiru i objekta ili događaja iz iskustva. Početkom treće godine djeca počinju imenovati svoje likovne izraze i crtati bez jasne zamisli što žele, ali povlačeći prve linije, dijete dobiva ideju što će nacrtati jer upravo te prve linije povezuje s nekom sličnošću koja ga motivira. Dijete u ovoj fazi drži olovku slično kao odrasla osoba, može si jednom rukom pridržavati papir i crta puno duže od dvogodišnjaka. (Grgurić, N., Jakubin M., 1996.)

Slika 4.- Garderoba

(Izvor:<http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm> datum: 25.07.2018.)

U crtežu garderobe kružeće linije istodobno znače npr. hodanje u prostoru i odijevanje, ali i djecu.

3.1.2. Drugo razdoblje primarnih simbola

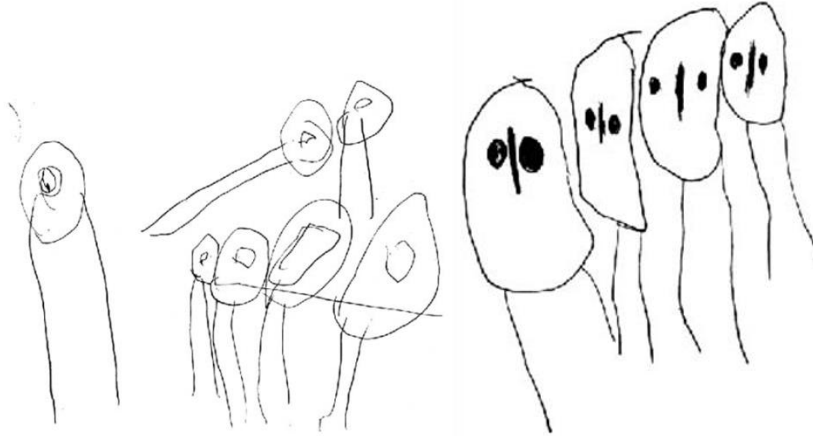
U ovom razdoblju izražavanje primarnim simbolima je kontrolirano risanje. Sada se ruka okreće oko ramenog zgloba, a pokreti su sve finiji i vrše se iz lakta i prstiju. Djeca su organiziranija u razvijanju motorike. Krug je najosnovniji vizualni sklop (Arnheim, 1981) te je on prvi organizirani oblik koji se pojavljuje. Dolazi do označavanja osobine „predmetnosti“, a to znači da označuje čvrstinu predmeta za razliku od neodređene osnove. Dijete sa svoje tri godine počinje prikazivati čovjeka, što je univerzalno i karakteristično za svu djecu svijeta. Prikazuje čovjeka tako što

crta jednostavne krugove, ovale i ravne linije. (Grgurić, N., Jakubin M., 1996.)

„Mühle (1995) vidi tri puta koji vode dijete u prikazivanju ljudskog lika:

- Preko okrugla oblika
- Stezanjem ovala
- Dodavanjem raznih okruglih oblika za glavu, tijelo itd.

Prva dva puta ne vode u dječje stvaralaštvo, nego u šablonsko rješenje, dok treća mogućnost pozitivno djeluje na daljnji napredak dječjeg stvaralaštva. (Grgurić, N., Jakubin M.“ 1996:42)

Slika 5.- Čovjek (3g.)

(Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm> datum: 25.07.2018.)

Krug kojeg djeca crtaju ne može, niti ne mora, biti pravilan, već izrazito nepravilan, uglat i šiljat oblik, a to ne mijenja njegov smisao kruga jer je djetetu bitno da je spojilo početak i kraj „zaokružilo“ i tako odredilo neku cjelinu i oblik. „Dijete od krugova može komponirati bilo koju situaciju ili oblik, npr. „Kamion vozi hranu i jako žuri“ ili „Djeca sjede za stolom i gledaju slikovnice“ (Belamarić, D. 1986.)

Faza primarnih simbola u dječjem likovnom izražavanju i stvaranju ima vrlo velik napredak zbog toga što se na kraju te faze spajaju razum i oko, ruka i predmet. U dječjem crtežu postupno počinju prodirati utjecaji izvanjskog svijeta te prvi pokušaji složene simbolizacije.

3.2. Faza izražavanja složenim simbolima

Faza od četvrte do šeste godine gdje djeca imenuju crteže koje su nacrtali, a to znači pridavanje značenja, što znači da se crtanje i djetetova misao povezuju. Crtež djeteta izaziva misaonu sliku, tj. predodžbu. (Grgurić, N., Jakubin M., 1996.)

Tablica 3. Faza izražavanja složenim simbolima

Izvor: Grgurić, N., Jakubin M., 1996:44.

1. FAZA - likovna aktivnost - likovno djelo - misaone operacije
2. FAZA - misaone operacije - likovna aktivnost – likovno djelo

Gledajući tablicu, možemo zapaziti da su u prvoj fazi misaone operacije posljedica praktičnog rada, a u drugoj misaone operacije uzrok, dok je likovno djelo posljedica. Stoga u prvoj fazi likovna aktivnost pokreće misao, a u drugoj fazi misao pokreće likovnu aktivnost. Vrlo je bitno da svako dijete proživi fazu primarnih simbola i da mu okolina to omogući kako bi se moglo što bolje razviti i aktivirati misaone operacije koje ga pokreću na nove aktivnosti. U ovoj fazi dijete spoznaje stvari koje će ga pod kontrolom misaonih operacija odvesti do ostvarenja snova i želja koje je zamislio i koje ga zanimaju te emocionalno uzbuđuju. (Grgurić, N., Jakubin M., 1996.)

Dok dijete crta čovjeka, prvo na licu prikazuje za njega najvažnije detalje, a to su oči i usta, a potom se na taj krug nadovezuju ekstremiteti, ruke i noge, dok kasnije prikazuje nos, kosu i uši. (Herceg, L., Rončević, A., Karlavaris, B., 2010.)

Slika 6. – Moja sestra pleše

(Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm> datum: 26.07.2018.)

Najveća promjena u ovoj fazi složenih simbola je u prikazu ljudskog lika. Čovjek dobiva tijelo, ruke i noge, a kosa označava spol dok udovi dobivaju debljinu. Ruke više ne izlaze iz glave, već iz tijela, a u prikazu ruke djeteta sada dodaje i prste koji nisu uvijek u valjanom broju. U ovoj fazi možemo primijetiti znatne promjene u dječjem likovnom izražavanju. Djeca počinju naglašavati bojom nešto što smatraju važnim te su vrlo slobodna u odabiru boja, ne upotrebljavaju lokalnu boju predmeta (zeleni konj, crveno drvo). U ovoj fazi djeteta postaje sposobno reproducirati simbol za neki objekt. Također može doći do predimenzioniranja važnijih dijelova tijela, npr. velike uši za slušanje zanimljive priče ili velike ruke jer odgojiteljica pokazuje knjigu. (Grgurić, N., Jakubin, M., 1996.)

3.3. Faza intelektualnog realizma

Faza intelektualnog realizma ili zlatno doba dječjeg stvaralaštva faza je koja traje od šeste do jedanaeste godine. U ovoj se fazi djeteta formira, događaju se fizičke, fiziološke i društvene promjene koju oblikuju djeteta i utječu na njegovu socijalizaciju.

Prikaz ljudskog lika upotpunjen je mnogim detaljima. Pojavljuju se razna individualna rješenja za njihov prikaz. Djeca na glavu ljudskog lika dodaju uši, kosu, obrve, a na tijelu možemo primijetiti odjeću, obuću, nakit, itd. Djeteta prikazuje profil i pokret ljudskog lika.

Slika 7.- Djeca oko stolova razgledavaju slikovnice
(Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm> datum
26.07.2018.)

Tijekom ove faze u dječjem likovnom izražavanju pojavljuje se određeni način prikazivanja. Takve načine prikazivanja koji se javljaju u ovoj dobi odrasli ne razumiju, ali oni ipak pokazuju određene zakonitosti.

„Razlikujemo neke načine likovnog izražavanja kod djece, kao što su:

- transparentni prikaz
- prikaz akcije u fazama kretanja
- emocijska proporcija
- rasklapanje oblika
- prevaljivanje oblika
- vertikalna perspektiva
- obrnuta perspektiva
- poliperspektiva.“ (Grgurić, N., Jakubin, M., 1996:61)

3.3.1. Transparentni prikaz

Ako dijete dobije zadatak nacrtati žensku osobu koja je u drugom stanju, ono će nacrtati ženu i u sredini trbuha malu bebu, znači da je trbuh proziran. Ova pojava u dječjem crtežu naziva se transparentnost.

Slika 8.- „Mama i tata“. Mama je debela jer nosi bebu. Olovka (4g.)
Izvor:Grgurić, N., Jakubin, M., 1996:62.

3.3.2. Prikaz akcije u fazama kretanja

Djeca u ovoj dobi pokazuju velik interes za pokretom kojeg možemo vidjeti u njihovim likovnim radovima. Bitno im je prikazati promijenjeni oblik tijela tijekom neke kretnje. Ako crtaju igru loptom, ono će prikazati kako uzima loptu, kako ju udara, a potom ona pada preko ograde (vremenski slijed). (Grgurić, N., Jakubin, M., 1996.)

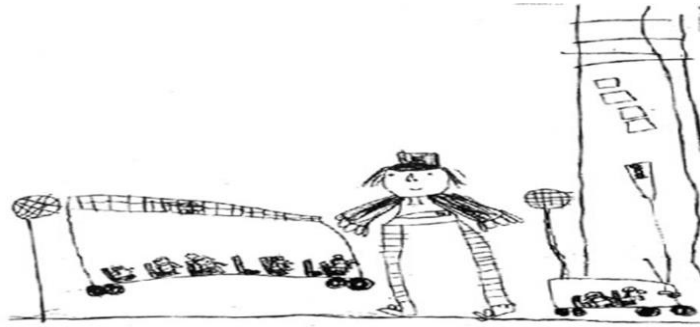

Slika 9.- „Nogomet“, olovka (8g.)

(Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm> datum 27.07.2018.)

3.3.3. Emotivna proporcija

Emotivna proporcija je pojava u kojoj dijete sve što je njemu bitno povećava, bez obzira na stvarnu veličinu. Ono predmete i ljudske likove, koji za njega predstavljaju nešto važno, znatno povećava, a ostale njemu nebitne predmete smanjuje.

Slika 10.- „U prometu“ (policajac je najvažniji lik), olovka (5g.)

(Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm> datum: 27.06.2018.)

3.3.4. Prevaljivanje oblika

„Potaknemo li dijete da nacрта prijatelje ili obitelj za stolom, primijetiti ćemo da on ne obraća pažnju na liniju tla, već, dok crta, okreće papir kao da svaka figura ima svoje tlo. Upravo zbog toga, promatrajući dječje crteže ove faze, često imamo dojam da su oblici prevaljeni na tlo.“ (Grgurić, N., Jakubin, M., 1996:65.)

Ovu pojavu susrećemo u mnogim dječjim crtežima, a ona se proteže dosta dugo u likovnom izrazu djece.

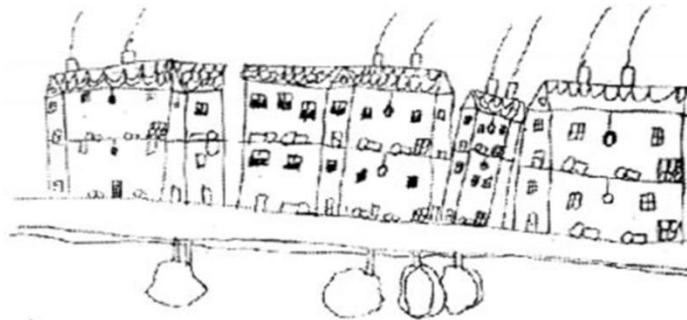

Slika 11. – „Prijatelji“, olovka (6g.)

(Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm> datum: 27.07.2018.)

3.3.5. Rasklapanje oblika

U dječjim crtežima možemo primijetiti da dijete sagledava kuću s različitih strana te, u želji da prikaže sve strane, čini to rasklapajući strane objekata i polažući ih u ravninu. „Piaget tumači rasklopljeni crtež egocentrizmom percepcije, tj. nesposobnošću zauzimanja objektivnog stava, te sukcesivnim jednačenjem sa svakom stranom objekta.“(Grgurić, N., Jakubin, M., 1996:66)

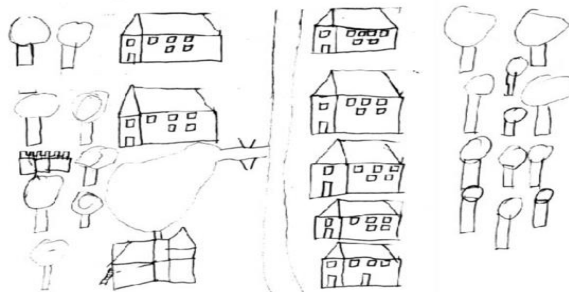

Slika 12. „Kuće u nizu“- rasklopljen oblik, kuće su sagledane s prednje, zadnje i bočnih strana. Olovka (8g.)

(Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm> datum: 27.07.2018)

3.3.6. Vertikalna perspektiva

Prostor dijete izražava nizanjem oblika tako da se ono što je bilo u prvom planu sada nalazi u donjem dijelu slike, a što je prostorno dalje to dijete postavlja iznad svega (vrh papira).

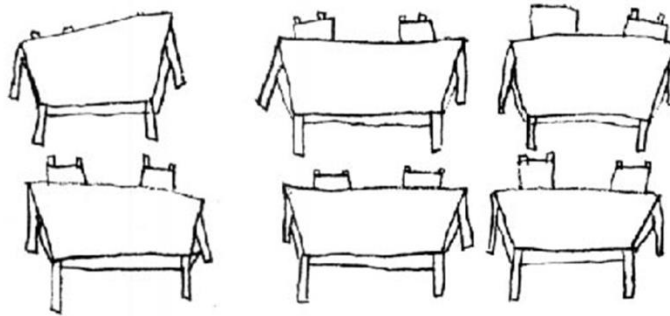

Slika 13., „Ulica“, olovka (7g.)

(Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm> datum: 27.07.2018.)

3.3.7. Obrnuta perspektiva

Česta pojava u dječjim radovima vidljiva je u prikazivanju prostora i prostornih objekata, gdje dijete iskrivljava viđeno. Najčešće dobivamo obrnuti dojam, tj. ono što je prostorno dalje, prikazuje se kao veće, a ono što je prostorno bliže, prikazuje se kao manje. (Grgurić, N., Jakubin, M., 1996.)

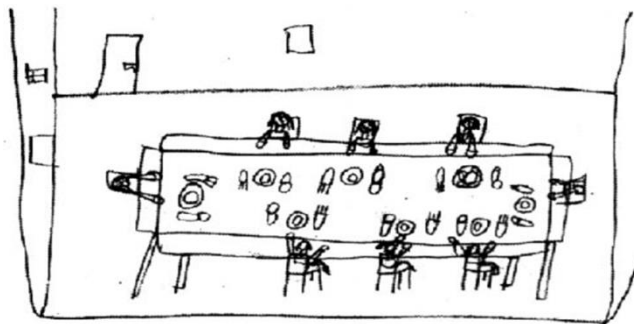

Slika 14. „Stolovi“, olovka (7g.)

(Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm> datum: 27.07.2018.)

3.3.8. Poliperspektiva

Dijete objekt promatra i izražava s raznih strana, raznih kutova gledanja i raznih stajališta. Mogu se prikazivati predmeti i likovi gledani odozgo (ptičja perspektiva), a drugi frontalno ili sa strane. Tako crtež dobiva u svom likovnom izrazu obilježja djetetove nadrealne fantazije i sna. (Grgurić, N., Jakubin, M., 1996.)

Slika 15., „Obitelj za stolom“, olovka (6g.)

(Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm> datum: 27.07.2018.)

3.4. Faza vizualnog realizma

U fazu vizualnog ili optičkog realizma spadaju djeca od jedanaeste do četrnaeste godine. Likovni izraz približava se izrazu odraslih. Karakteristično je realističnije izražavanje objekta, proporcije su skladnije, a detalji bogatiji. U ovoj fazi, zajedno s pubertetom, javlja se i kriza, koja utječe na razne promjene kod djece. Djeca se sukobljavaju sa sredinom i izdvajaju osobnost iz sredine. Često se javlja usamljenost, povlačenje u sebe te potreba za druženjem, posebno s vršnjacima. Ovo razdoblje važno je za vizualno-likovni odgoj i obrazovanje zato što adolescent varira svojim raspoloženjem, ima potrebu provjeravati sve svoje mogućnosti te postupno gradi cjelovitu osobnost. Vrlo važnu ulogu ima i mašta, koja omogućuje adolescentu da prevlada sukob sa sredinom i krizu u sebi samom. Likovni pedagozi imaju zadatak dobro organizirati svoj rad, kako interes za umjetnost ne bi opao kod djece. Trebaju pripremiti djecu na način da određenim znanjem i iskustvom uđu u pubertet, kako bi im se mašta što više razvila. U ovom razdoblju učenici postupno svjesno usvajaju geometriju, grade sliku kao cjelinu, svjesno izražavaju svjetla i sjene. Mašta adolescenta više nije dječja, a karakteristike ove faze uništavaju ljepotu spontanog dječjeg izraza, time oni krajem ovog razdoblja u likovnom izražavanju „postaju odrasli“. Slične faze u svom razvitku prolaze i djeca cijelog svijeta. Smatra se da su razvojne faze u dječjem likovnom izražavanju ne samo univerzalne, nego i urođene. (Grgurić, N., Jakubin, M., 1996)

4. MOTIVI U DJEČJEM LIKOVNOM IZRAZU

Motiv je ono što radimo i vidimo, a dijelimo ga na *vizualni, nevizualni motiv i likovni i kompozicijski elementi*. *Vizualni* motiv je sve ono što možemo vidjeti očima, npr. mrtva priroda, stvarne i zamišljene pojave i događaji (glačalo, drvo). *Nevizualni* motiv je ono što se ne vidi očima već drugim osjetilima, apstraktni prikaz, npr. zvukovi (glazba, pjev ptica...), mirisi, dodiri, okusi, emocije (sreća, strah...), laž – istina, smijeh. *Likovni i kompozicijski elementi* su poticaji za apstraktni prikaz vizualnog jezika, a to su likovni elementi (točka, crta, boja, ploha...) i kompozicijska načela (kontrast, ritam, ravnoteža...), crte po toku, ritam boja, simetrija likova, igra osnovnih boja, kompozicija ploha.

Ljudski lik jedan je od osnovnih i najčešćih motiva dječjeg crteža koje dijete počinje prikazivati oko svoje četvrte godine. Kada se odnosi na čovjeka, motiv može biti glava, portret, autoportret, karikatura, figura i akt. Kada se odnosi na životinju, to nazivamo animalizam. Kada predstavlja bilje i predmete, onda je mrtva priroda. Motiv prirode naziva se pejzaž, a motiv unutrašnjosti raznih zgrada interieur.“ (Peić, M., 1971:183). „Izbor motiva često ovisi o materijalu i tehnici u kojoj će se oblikovati.“ (Bodulić, V., 1982:19). Odgojitelj treba djetetu omogućiti likovno izražavanje na osnovi samostalne orijentacije i stvaralačke aktivnosti, motiv treba biti primjeren dobi, interesu i spolu djeteta, stoga je potrebno poznavanje mogućnosti djece u svakoj fazi razvoja i izbor motiva ovisan je o crtačkoj metodi.

5. PORTRET U DJEČJEM LIKOVNOM IZRAZU

Između treće i četvrte godine dijete počinje prikazivati nešto, a to je najčešće čovjek. Ljudski prikaz dijete prikazuje kao jedan krug koji njemu predstavlja glavu, a iz tog kruga izlazi će duge linije koje označavaju ruke i noge. U sredini kruga će se najčešće nalaziti dva velika kruga koji će označavati i predstavljati oči. Zatim dijete usvaja pojam ustiju i nosa te ih prikazuje jednom tankom linijom. Nakon pete godine dijete samostalno crta trup čovjeka, a sa šest godina prikaz čovjeka je kompletan. (Ferraris, A., 1978.)

Slika 16., "Portret mame", olovke u boji (6g.)

(vlasitit izvor)

U ranijoj dobi djeca obično crtaju sva lica na isti način i ona uglavnom imaju oči, usta i nos. U dobi od pet godina nadalje djeca opažaju oblik, vrstu i boju kose. U očima se pojavljuju šarenice, a usta mogu biti otvorena, zatvorena, nasmiješena, sa zubima ili bez njih. Ako se njihova pažnja posebno usmjeri na lice, dodat će obraze, čelo, bradu, naočale ili brkove ako ih osoba ima. Većina djece od svoje druge do četvrte godine svim oblicima ljudi crtaju samo jedno oko. To nije zato što misle da imamo jedno oko, već vide oba oka, ali nisu zainteresirani za njihov broj i opis. Oči su sastavni dio svih sposobnosti percipiranja, što dijete izražava jednim krugom, tj. kanal kroz koji čovjek prima informacije o vanjskom svijetu. Neka će djeca od početka crtati dva kruga zbog

davanja posebne vrijednosti sposobnosti gledanja te zbog stalnog opažanja da živa bića imaju po dva oka. Kroz djetetov razvoj crtanje ustiju javlja se prirodno, a većini slučajeva simbol za usta predstavlja krug ili neodređene mrlje. Tek će kasnije u razvoju djeca početi pokazivati interes za nos, stoga ne možemo reći kakva su njihova gledišta tog oblika jer je već mnogo prije nametnuta shema u vidu vertikalne crtice, L oblika ili dvaju kružića. Na taj se način potiskuje njihova vlastita interpretacija. Oko četvrte godine djecu počinje interesirati kosa, no, kao i uvijek, to se može dogoditi puno ranije ili kasnije, ovisi o sposobnostima djece. Svako dijete ima svoj način crtanja kose, tj. pronalazi svoj vlastiti izraz. Simbol kose može biti jedna ravna ili zadebljana crta položena ili usmjerena u vis. To može biti i puno linija koje iz osnovnog kruga izlaze radijalno poput sunčanih zraka, mogu biti vibrirajuće i kružeće. Djeci kao simbol kose može predstavljati krug ili bilo koji nepravilan oblik. Tek nakon pete godine djeca u svojim crtežima portreta ili ljudskog lika počinju crtati kosu prema vizualnim opažanjima te kao oznaku spolova. Djeca u dobi od pet do šest godina obično otkrivaju da se oblik može promatrati s više strana i da su te strane međusobno različite. Kada je riječ o čovjeku i njegovu licu, ono se vidno razlikuje gledano sprijeda i sa strane, najviše po tome što se u prvom slučaju vide dva oka, a u drugom samo jedno. (Belamarić, D. 1986).

„Crtanje jednog oka u često potpuno okruglom obliku i bez ostalih podataka znači da je taj oblik čovjeka dijete zamislio sa strane, iz profila. Međutim, budući da je nos važan i izrazit dio profila, djeca ga unose na različite, često neočekivane načine. Sudeći po jednom oku dijete svoje figure zamišlja, vidi iz profila, a sudeći po nosu i ustima koji su, istina, pomaknuti malo u stranu, ono ih vidi sprijeda. Kombiniranje dviju strana lica dalo je na izgled jednoooke ljude. U nekim je likovima profil lica naznačen i crtanjem kose na samo jednoj strani, a drugima se vidi sprijeda“. (Belamarić, D. 1986:76)

Kada djeci kažete da nacrtaju portret ili autoportret, većina će nacrtati cijelo tijelo iako ste im objasnili da portret znači samo prikaz ljudske glave do ramena, mlađa djeca će svakako nacrtati cijelo tijelo. To se događa zato što je pojam portret, koji označava samo glavu, nešto što starija djeca razumiju, dok je mlađoj djeci koji su tek usvojili pojam ljudskog lika i zapamtili ga kao osobu s glavom i trupom biti teško prikazati samo lice, ali to se stekne s godinama te rastom i razvojem, većinom oko 6-7 godine.

6. LIKOVNA AKTIVNOST I DJEČJI LIKOVNI RADOVI

Likovnu aktivnost pod naslovom „Portret“ odradila sam u vrtiću u Puli sa skupinom „Zeleni“ koju čini dvadeset i dvoje djece, od toga je jedanaest djevojčica i jedanaest dječaka. Za vrijeme provedbe aktivnosti u dječjem vrtiću Cvrčak bilo je manje djece (ljetni godišnji odmor), stoga je prvi dan sveukupno bilo prisutno devetero djece, a od toga bilo je šest djevojčica i tri dječaka. Sljedeći dan tijekom provedbe aktivnosti bilo je prisutno ukupno šestero djece, a od toga četiri djevojčice i dvojica dječaka.

Likovna aktivnost imala je dva motiva koje sam podijelila u dva dana, kako djeci ne bi bilo previše toga u jednom danu. Prvi zadatak bio je crtanje portreta mame olovkama u boji, a drugi crtanje autoportreta također olovkama u boji. Cilj ove aktivnosti bio je proučiti različitosti kod pojedinca tijekom likovnog izražavanja, približiti i upoznati djecu s pojmom portret i autoportret te potaknuti djecu na razvitak sposobnosti zamišljanja i prisjećanja. Prilikom dolaska u predškolsku ustanovu, dok su djeca doručkovala, pripremila sam prostor i materijale potrebne za izvođenje aktivnosti. Djeca su crtala na bijelim papirima A4 formatu olovkama u boji. Dok su se djeca bavila crtanjem, ja sam pratila kako svatko od njih radi, razgovarala sa svakim djetetom, pitala ih o jasnoći zadatka i slušala njihove komentare na rad. Djeca su pokazala interes za aktivnost i surađivala. Tijekom likovne aktivnosti bilo je važno motivirati djecu za rad, stvoriti pozitivnu atmosferu u skupini, upoznati djecu s portretom i likovnom tehnikom, razvijati motoriku, govor i maštu te poticati djecu na rad i likovno izražavanje. U nastavku slijede pisane pripreme za izvođenje likovnih aktivnosti, dječji radovi te kratki osvrt na dobivene rezultate aktivnosti.

6.1. Likovna aktivnost „Portret“

PRIPREMA ZA IZVOĐENJE LIKOVNE AKTIVNOSTI „PORTRET“

Ustanova: Predškolska ustanova dječji vrtić i jaslice „Cvrčak“ Pula

Datum izvođenja aktivnosti: 1. i 3., kolovoza 2018.

Odgojiteljica: Svijetlana Čavlović

Odgojna skupina: „Zeleni“

Broj djece: 22

Psihofizičke karakteristike skupine: Skupina Zeleni je vrtićka skupina. U skupini upisano je dvadeset i dvoje djece te je od toga jedanaest djevojčica i jedanaest dječaka. Nema djece s posebnim potrebama.

Motiv: vizualni motiv - portret

Likovno područje rada: oblikovanje na plohi- crtanje

Likovna tehnika: olovke u boji

Likovni problem: proporcija, obrisna crta

Materijal: bijeli papiri formata A4, olovke u boji, okvir od kartona

Oblik rada: frontalni i individualni oblici rada

Metode rada: metoda demonstracije, metoda razgovora, metoda promatranja, metoda deskripcije

Likovni zadatci:

1. **Odgojni:**

- Motivirati djecu za rad
- Stvoriti pozitivnu atmosferu u skupini
- Razvijati osjećaj za sklad

2. **Obrazovni:**

- Upoznati djecu s likovnom tehnikom
- Upoznati djecu s materijalima koje će koristiti u radu
- Upoznati djecu s portretom

3. **Funkcionalni:**

- Razvijati motoriku i govor
- Razvijati maštu, prepoznavanje i zapažanje
- Poticati djecu na rad i likovno izražavanje

Aktivnosti koje su prethodile: priprema prostora i materijala za rad, razgovor s djecom o zadatku koji slijedi

Organizacija prostora: Prije početka aktivnosti na stolove će postaviti materijale potrebne za rad. Djeca će najprije sjediti u formaciji polukruga na podu na strunjači, a zatim će sjesti na stolice i postaviti ih oko stolova s materijalom.

Zamišljen tijek aktivnosti:

Uvodni dio: Aktivnost će započeti svojim predstavljanjem. Djeca će sjediti u polukrugu na strunjači ispred mene. Zatim ću ih upitati što oni najviše vole crtati. Nakon razgovora s djecom pitat ću ih znaju li što je portret te ću im pokazati okvir koj sam izradila. U okvir

stane glava i gornji dio ramena. Okvir ću poslati u krug kako bi svako dijete moglo staviti okvir ispred. Djeci ću objasniti da je portret crtež čovjeka, ali samo glave i gornjeg dijela ramena. Tako ću im pokušati približiti pojam portreta i autoportreta.

Glavni dio: Bit će dva motiva, podijeljena u dva dana. Prvi dan će djeca crtati portret svoje majke dok će sljedeći dan crtati autoportret (sami sebe).

1. *Dan*- Nakon uvodnog dijela djeca će sjesti za stolove. Opisat ću i demonstrirati prvi zadatak. Zadatak će biti nacrtati portret majke. Svako dijete dobit će jedan bijeli (A4) papir, a na stolu će ih čekati olovke u boji. Dok djeca rade, promatrat ću njihovo stvaranje i asistirati onome kome treba pomoć.

2. *Dan*- Djeca će sjesti za stolove, prisjetit ćemo se i razgovarati o onome što smo radili dan prije. Drugi motiv bit će crtanje autoportreta. Opisat ću i demonstrirati drugi zadatak. Nakon toga reći ću djeci da se odu jedan po jedan pogledati u ogledalo kako bi im bilo lakše nacrtati autoportret. Svako dijete dobit će jedan bijeli (A4) papir, a na stolu će ih čekati olovke u boji. Dok djeca rade, promatram njihovo stvaranje i asistiram onome kome treba pomoć.

Završni dio: U završnom dijelu pregledat ću dječje radove te zajedno s njima analizirati što su nacrtali i zapisati imena na radove, a zatim ću ih odložiti sa strane. Pohvalit ću svu djecu i zahvaliti se na suradnji.

6.1.1. Dječji likovni radovi „Portret majke“ i „Autoportret“

Slika 17. Luna (7 godina) „Portret majke“- olovke u boji
(vlastiti izvor)

Dijete u svom likovnom prikazu koristi lokalnu boju i teži k tome da koža na crtežu bude što sličnija pravoj boji kože. Koristi puno detalja, kao npr. trepavice na očima, zjenice, nosnice. Dijete koristi obrisnu crtu koju kasnije dopunjuje bojom (usne, oči, lice). Na crtežu djevojčice prisutne su tanke, debele, guste, vijugave i oštre linije. Tijekom aktivnosti djevojčica je bila vrlo koncentrirana na rad, inače jako voli crtati, stoga se zadržala u aktivnosti najduže od svih.

Slika 18. Karlo (6 godina) „Portret majke“- olovke u boji
(vlastiti izvor)

Ovaj crtež nema puno detalja i korištena je plava boja kao obrisna crta koju dijete kasnije popunjava lokalnom bojom. Dijete koristi debelu, snažnu, čistu, ravnu i vijugavu liniju za prikaz kose. Usta su otvorena i nasmijana, bez zubiju. Možemo primijetiti da je dijete nacrtalo naušnice na ušima te iz toga zaključiti da je dijete u fazi intelektualnog realizma jer je počelo prikazivati više detalja. Tijekom likovne aktivnosti dječak nije bio previše koncentriran na rad te je htio što prije završiti crtež.

Slika 19. Leni (7 godina) „Portret majke“- olovke u boji
(vlastiti izvor)

U ovom crtežu dijete prikazuje vrlo male oči bez zjenica, ali s trepavicama. Nos je prikazan po šabloni L oblika, a usta je nacrtao jednom tankom zakrivljenom crtom koja označava nasmijana zatvorena usta. Kosu je nacrtao debelim i gustim crtama. Ovaj crtež nema puno detalja te ga je dječak u kratkom vremenu završio.

Slika 20. Emili (6 godina) „Portret majke“- olovke u boji
(vlastiti izvor)

U ovom crtežu jasno su primjetne oči koje je nacrtala dvama velikim nepravilnim crnim krugovima. Nos je prikazala po šabloni L oblika, a usta je prikazala nasmijana i obojila ih u crveno. Na crtežu djevojčice prisutne su tanke, debele, guste, vijugave i oštre linije te je koristila obrisne linije pri crtanju portreta. Djevojčica pripada fazi izražavanja složenim simbolima (faza sheme).

Slika 21. Anja (5 godina) „Portret majke“- olovke u boji
(vlastiti izvor)

Ova se djevojčica u svom likovnom prikazu ističe od ostalih jer jedina nije prikazala nos. Najmlađe je dijete u skupini, pripada fazi složenih simbola, stoga prikazuje samo najvažnije detalje, a to su oči i usta. Oči je prikazala dvama nepravilnim krugovima, a zjenice u različitim bojama, jedno plavo, drugo smeđe. Usta su nasmijana i imaju oblik slova U. Možemo primijetiti da dijete nije prikazalo vrat, već glava predstavlja jedan veliki krug na kojeg se odmah spajaju ramena.

Slika 22. Luka (6,5 godina) „Portret majke“- olovke u boji
(vlastiti izvor)

Dječak je glavu prikazao velikim nepravilnim krugom kojeg je obojio lokalnom bojom. Kosu je prikazao kovrčavu tako što je prvo nacrtao tanke ravne linije na koje je nacrtao krivuljaste linije koje daju dojam da je kosa kovrčava. Prisutne su zjenice i trepavice, stoga možemo zaključiti da dječak koristi više detalja. Nos je prikazao po shemi L oblika, a usta snažnom i čistom linijom koja dobiva oblik slova U. Usta su nasmijana i zatvorena. Od likovnih elemenata prisutna je točka i crta, crte su po toku slobodne, a po karakteru debele, tanke i strukturne crte.

Slika 23. Marla (6 godina) „Portret majke“- olovke u boji
(vlastiti izvor)

U ovom crtežu djevojčica ne koristi lokalnu boju, već koristi žutu olovku u boji kao obrisnu crtu glave i ramena. Obrisna crta nije popunjena bojom. Usta su prikazana snažnom linijom, nasmijana su i otvorena bez zubiju. Djevojčica je prikazala oči dvama nepravilnim crnim krugovima, nacrtala je trepavice i obrve. Možemo primijetiti da je koristila puno detalja, ali ju nije interesiralo što je koje boje. Nos je nacrtala u obliku trokuta s dvjema nosnicama. Djevojčica nije bila previše koncentrirana na rad te je cijelo vrijeme pričala s jednom djevojčicom pokraj sebe.

Slika 24. Lucija (6,5 godina) „Portret majke“- olovke u boji
(vlastiti izvor)

Djevojčica koristi strukturne i konturne crte. Crte po karakteru su tanke, debele, dugačke i kratke, a po toku su slobodne. Ova je djevojčica jedina nacrtala mami frizuru te kaže: „Moja mama uvijek nosi punđu pa joj moram nacrtati takvu kosu.“ Glavu je prikazala kao velik nepravilni krug kojeg je obojila u boju kože. Nije nacrtala uši, trepavice i obrve. Možemo primijetiti da je nos prikazala kao nepravilni kvadrat s dvjema nosnicama u lijevom i desnom kutu. Usta su nasmijana i zatvorena, izrazila je i usne tako što ih je obojila u crveno i povukla jednu nepravilnu liniju preko koje nam daje dojam pravih ustiju. Djevojčica je oči prikazala kao dva nepravilna kruga te je koristila crvenu boju kojom je nacrtala i zjenice. Djevojčica pripada fazi izražavanja složenim simbolima (faza sheme).

Slika 25. Lena (6,5 godina) „Portret majke“ – olovke u boji
(vlastiti izvor)

U ovom dječjem crtežu glava je prikazana kao velik nepravilni krug s plavom obrisnom crtom koju je djevojčica popunila lokalnom bojom. Djevojčica je nacrtala nos po shemi L oblika, a usta je prikazala otvorena i bez zubiju. Oči predstavljaju dva nepravilna kruga, a prisutne su zjenice, trepavice i obrve. Koristi dugačke, kratke i debele crte kako bi prikazala kosu. Djevojčica se dosta dugo zadržala u likovnoj aktivnosti.

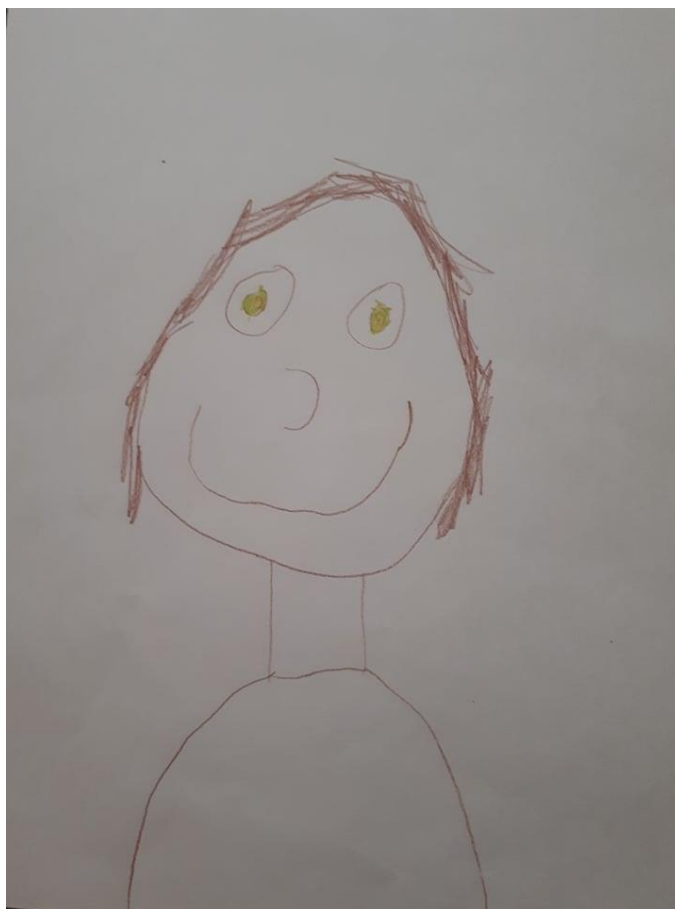
Slika 26. Lucija (6, godina) „Autoportret“-olovke u boji
(vlastiti izvor)

Djevojčica Lucija uvijek nosi zvezanu kosu, stoga je u ovom crtežu autoportreta sebi nacrtala rep i dodala lastik za kosu. Koristi debele i guste crte kako bi označila gustoću kose. Glavu je prikazala jednim velikim nepravilnim krugom, a kosa izgleda kao da lebdi iznad glave. Djevojčica je usta nacrtala otvorena u obliku slova U i prikazala je zube. Nos ima oblik nepravilnog kvadrata s dvjema malim nosnicama u lijevom i desnom kutu. Oči je prikazala dvama nepravilnim krugovima i nacrtala je zjenice i trepavice. Djevojčica spada u fazu intelektualnog realizma.

Slika 27. Karlo (6 godina) „Autoportret“- olovke u boji
(vlastiti izvor)

Ovaj dječak nije bio koncentriran tijekom izvedbe aktivnosti i stalno se smijao s prijateljem do sebe. Govorio je: „Vidi kako sam smiješan, imam jezik kao zmija i smiješne oči“. U crtežu možemo primijetiti da je dječak nacrtao uši, obrve, plave zjenice (takve ima), nos u obliku nepravilnog trokuta i usta koja su otvorena i nasmijana s jezikom. Dječak koristi snažne, debele i čiste crte, koje su duge i kratke, krive i ravne. Crte su po toku slobodne. Dječak spada u fazu intelektualnog realizma.

Slika 28. Elena (5 godina) „Autoportret“- olovke u boji
(vlastiti izvor)

Djevojčica Elena za prikaz autoportreta koristi samo obrisnu crtu koju nije popunila bojom. Kosu je prikazala tako što je nacrtala puno debelih i gustih crta koje su po toku slobodne. Usta imaju oblik kao slovo U i nasmijana su. Nos je nacrtala kao naopako slovo C. Koristi tanke crte za prikaz ustiju i nosa. Oči je prikazala dvama nepravilnim krugovima unutar kojih je nacrtala zelene šarenice i zjenice. Djevojčica pripada fazi izražavanja složenim simbolima (faza sheme).

slika 29. Judita (6 godina) „Autoportret“- olovke u boji
(vlastiti izvor)

Ovaj crtež razlikuje se od ostalih autoportreta jer je djevojčica uložila puno vremena u njega i opisivala mi je svaki korak koji je radila. Kaže: „Nacrta sam si velike oči jer me prijateljica naučila tako crtati, ona tako crta životinjama, pa budu slatki.“ Koristi lokalnu boju, crta joj je čista i snažna. Glava je u poluprofilu. Usta su zatvorena i nas mijana, prikazana tankom linijom. Nacrta je i majicu kakvu je imala taj dan, na prugice s crvenim cvjetićem u desnom kutu. Na kosu je stavila detalj kopčice. Nos je čudnog oblika, nacrtan tankom ravnom i krivom linijom. Djevojčica spada u fazu intelektualnog realizma.

Slika 30. Ivano (6,5 godina) „Autoportret“- olovke u boji
(vlasitit izvor)

Ovaj se dječak u svom likovnom prikazu ističe od ostale djece jer je nacrtao autoportret sebe, ali kako pliva pod vodom. Rekao mi je „Ovo sam ja, imam masku na glavi i plivam s kornjačama“. Crtež ima snažnu i čistu obrisnu crtu koju dječak nije popunio bojom te koristi samo jednu boju (crna) tijekom likovne aktivnosti. Prikaz ustiju razlikuje se od ostalih, a dječak mi je na pitanje „Ivano, kakva su to usta?“ odgovorio da mu je slabo pa da zato ima takva usta, krivudava. Dječak je glavu prikazao u poluprofilu, a možemo još primijetiti da je prikazao uši na glavi i pet prstiju na svakoj ruci.

Slika 31. Anja (5 godina) „Autoportret“- olovke u boji
(vlastiti izvor)

U ovom crtežu djevojčica Anja opet nije nacrtala nos, ali je ovoga puta nacrtala trepavice iznad i ispod očiju. Kosu je prikazala tankom, krivom, i prozirnom crtom. Crta je po toku slobodna. Djevojčica koristi samo obrisnu crtu koju ne dopunjuje bojom (obojila je samo majicu). Usta su nasmijana i obojena u crveno. Kratko se zadržava u aktivnosti. Djevojčica pripada fazi izražavanja složenim simbolima (faza sheme).

6.1.2. Osvrt na održanu aktivnost

Kako sam prethodno napisala, cilj ove aktivnosti bio je proučiti različitosti kod djece tijekom likovnog izražavanja, približiti i upoznati djecu s pojmom portret i autoportret te potaknuti djecu na razvitak sposobnosti zamišljanja i prisjećanja. Promatrajući i analizirajući radove, jasno su vidljive razlike u radovima. Tijekom likovne aktivnosti sva su djeca sudjelovala. Nakon uvodnog dijela djeca su mi postavljala pitanja vezana za crtanje portreta. Najviše ih je zanimalo kako da nacrtaju gornji dio ramena bez ruku. Odgojiteljica se nije uplitala u aktivnost, samo je stajala sa strane i pratila. Dvije djevojčice tražile su novi papir jer su nacrtale premalu glavu. Dok su djeca radila, ja sam pomno pratila i obilazila svakoga posebno. Svako toliko bi me neko dijete upitalo je li dobro nacrtalo, na što bih odgovorila pozitivnom pohvalom i motivirala dijete na daljnji rad. Sva djeca uspješno su nacrtala portret majke i autoportret te smo na kraju aktivnosti prokomentirali svaki dječji rad. Analizirajući dječje radove, zaključujem kako je ova aktivnost uspješno odrađena s poprilično dobrim rezultatima, djeca su usvojila pojam portreta i autoportreta te su svi uspješno proveli zadatak.

7. ZAKLJUČAK

U ovom radu obrađena je tema „Portret u dječjem likovnom izrazu“ koji se temelji na teorijskom i praktičnom dijelu. Teorijski dio temelji se na recentnoj literaturi, a praktični dio temelji se na dječjim crtežima i analizi.

Dječji crtež snažno je sredstvo komunikacije putem kojeg možemo zaviriti u njihov kreativni svijet. Djeca rade sve kroz igru, stoga je likovno izražavanje spontani dječji izraz koji je vrlo važan za djetetovo odrastanje i njegov daljnji razvoj. Tijekom svog odrastanja djeca, osim što prolaze kroz određene razvojne faze, paralelno prolaze i kroz razvojne faze dječjeg crteža. „Ljudski lik jedan od osnovnih i najčešćih motiva dječjeg crteža koje dijete počinje prikazivati oko svoje četvrte godine. Kada se odnosi na čovjeka, motiv može biti glava, portret, autoportret, karikatura, figura i akt.“ (Peić, 1971:183). Kako bi se dijete likovno izrazilo promatranjem, potrebno ga je usmjeriti na opažanje. Ako dijete pažljivo promatra motiv, razvit će svoju stvaralačku percepciju i biti sposobno likovno izraziti ono što promatra.

U praktičnom dijelu rada, cilj je bio na temelju crteža uvidjeti, proučiti i analizirati različitosti kod djece tijekom likovnog izražavanja, približiti i upoznati djecu s pojmom „portret/autoportret“ te potaknuti djecu na razvitak sposobnosti zamišljanja i prisjećanja. Svako dijete ima individualni razvoj, pa se često događa da djeca u različitoj dobi dostignu određene stadije razvoja crteža. Gledajući i analizirajući dječje radove, možemo primijetiti razlike koje su prisutne u dječjem likovnom izrazu. Neki radovi su bogatiji detaljima od ostalih, a to znači da su djeca dobro promislila prije nego što su krenula crtati. Možemo primijetiti da u nekim radovima nedostaju nos, uši, obrve i trepavice. Nekoličina djece koristi samo jednu boju za prikaz cijelog lica, dok ostala djeca ispunjavaju lice lokalnom bojom. Bitno je da odgojitelji i roditelji, kao i svi ostali koji sudjeluju u odgoju djece, poštuju djetetove ideje i njihov individualni razvoj. Ako djecu stalno osuđujemo i ispravljamo u njihovom likovnom izrazu, onda tako remetimo njihov razvoj. Takav pristup uzrokuje osjećaj nesigurnosti, a time i odbijanje crtačke aktivnosti i želju za kopiranjem drugih. Upravo zbog toga bitno je da odgojitelj omogući djetetu kvalitetne uvjete, da ga potiče na likovno izražavanje te da mu pruža mogućnost eksperimentiranja različitim materijalima i sredstvima.

8. LITERATURA

Knjige:

1. Belamarić, D. (1986) *Dijete i oblik*, Zagreb: Školska knjiga.
2. Bodulić, V. (1982) *Umjetnički i dječji crtež*, Zagreb, Školska knjiga.
3. Ferraris, A. (1978) *Il significato del disegno infantile*, Bollati Boringhieri, Torino.
4. Grgurić, N.; Jakubin, M. (1996) *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje: metodički priručnik*, Zagreb, Educa.
5. Herceg, L.; Rončević, A.; Karlavaris, B. (2010) *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*, Zagreb, Alfa.
6. Kondić, Lj. (2008) *Crtež i slika u dijagnostici i terapiji*, Zagreb, Alinea.
7. Kovačević M.; Čagalj, Z. (2006) *Crteži- ogledala dječje duše*, Mirisi djetinjstva, 12, str. 49-58.
8. Peić, M. (1971.) *Pristup likovnom djelu*. Zagreb, Školska Knjiga
9. Šimrak, A. (2010) *Predškolsko dijete i likovna umjetnost*, str. 2-8.
<https://hrcak.srce.hr/124737> pribavljeno 16.08.2018.
10. Vidović, V. (2015) *Dječji crtež kao komunikacijsko sredstvo djeteta i odrasloga*, str. 22-23.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=254933 pribavljeno 16.08.2018.

Internetske stranice:

1. <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm> pribavljeno 27.07.2018.
2. <http://boya.hr/razvojne-faze-crtanja-kod-djece/> pribavljeno 27.07.2018.

9. POPIS SLIKA

Slika 1. Udarno risanje, datum 25.07.2018, Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>

Slika 2. Titrajno risanje, datum 25.07.2018, Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>

Slika 3. Kružno risanje, datum 25.07.2018, Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>

Slika 4. garderoba, datum 25.07.2018., Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>

Slika 5. Dijete 3g., Prikaz čovjeka, datum 25.07.2018., Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>

Slika 6. Moja sestra pleše, datum 26.07.2018., Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>

Slika 7. Djeca oko stolova razgledavaju slikovnice, datum 26.07.2018., Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>

Slika 8. Mama i tata. Dijete 4g., iz Grgurić, N., Jakubin, M., 1996:62)

Slika 9. Dijete 8g. nogomet, datum 27.07.2018., Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>

Slika 10. Dijete 5g. U prometu, datum 27.07.2018., Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>,

Slika 11. Dijete 6g. Prijatelji, datum 27.07.2018., Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>

Slika 12. Dijete 8g., Kuće u nizu, datum 27.07.2018., Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>

Slika 13. Dijete 7g., Ulica, datum 27.07.2018., Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>

Slika 14. Dijete 7g., Stolovi, datum 27.07.2018., Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>

Slika 15. Dijete 6g. Obitelj za stolom, datum 27.07.2018., Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/predavanja.htm>

Slika 16. Dijete 6g., Portret majke, olovke u boji, vlastiti izvor

Slika 17. *Dijete 7g.*, Portret majke, olovke u boji , vlastiti izvor

Slika 18. *Dijete 6g.*, Portret majke, olovke u boji , vlastiti izvor

Slika 19. *Dijete 7g.*, Portret majke, olovke u boji , vlastiti izvor

Slika 20. *Dijete 6g.*, Portret majke, olovke u boji , vlastiti izvor

Slika 21. *Dijete 5g.*, Portret majke, olovke u boji , vlastiti izvor

Slika 22. *Dijete 6,5g.*, Portret majke, olovke u boji , vlastiti izvor

Slika 23. *Dijete 6g.*, Portret majke, olovke u boji , vlastiti izvor

Slika 24. *Dijete 6,5g.*, Portret majke, olovke u boji , vlastiti izvor

Slika 25. *Dijete 6,5g.*, Portret majke, olovke u boji , vlastiti izvor

Slika 26. *Dijete 6g.*, Autoportret, olovke u boji, vlastiti izvor

Slika 27. *Dijete 6.*, Autoportret, olovke u boji, vlastiti izvor

Slika 28. *Dijete 5.*, Autoportret, olovke u boji, vlastiti izvor

Slika 29. *Dijete 6.*, Autoportret, olovke u boji, vlastiti izvor

Slika 30. *Dijete 6,5.*, Autoportret, olovke u boji, vlastiti izvor

Slika 31. *Dijete 5.*, Autoportret, olovke u boji, vlastiti izvor

10. SAŽETAK

Crtanje kod djece predstavlja svakodnevnu aktivnost od njihove vrlo rane dobi. Dječji crtež snažno je sredstvo komunikacije putem kojeg dijete može upoznati svijet oko sebe, stoga je vrlo važan za intelektualni, emotivni i socijalni razvoj djeteta. U teorijskom dijelu rada proučavam sam značaj dječjeg crteža i njegove likovne osobine. Promatranjem dječjih radova možemo primijetiti da su prepuni likovnih simbola koji imaju svoje značenje i koji nam govore u kojoj se fazi razvoja dijete nalazi. Na to je usmjereno prvih nekoliko poglavlja ovog završnog rada, a opredijelila sam se za stajalište autora Grgurić, N. i Jakubin, M., 1996., koji smatraju da likovni izraz djece obilježavaju četiri razvojne faze. Faza izražavanja primarnim simbolima, faza izražavanja složenim simbolima, faza intelektualnog realizma te zadnja faza vizualnog realizma. Nakon toga slijedi upoznavanje i objašnjenje motiva i portreta u dječjem likovnom izrazu. Ljudski lik jedan je od osnovnih i najčešćih motiva dječjeg crteža koje dijete počinje prikazivati oko svoje četvrte godine. U ranijoj dobi djeca obično crtaju sva lica na isti način i ona uglavnom imaju oči, usta i nos. U dobi od pet godina nadalje djeca opažaju oblik, vrstu i boju kose. U očima se pojavljuju šarenice, a usta mogu biti otvorena, zatvorena, nasmiješena, sa zubima ili bez njih. Praktični dio završnoga rada sadrži jednu pripremu za održavanje aktivnosti u dječjem vrtiću, dječje likovne radove ostvarene održanim aktivnostima i osvrt na dječje radove. Cilj aktivnosti bio je proučiti različitosti kod djece tijekom likovnog izražavanja, približiti i upoznati djecu s pojmom portret i autoportret te potaknuti djecu na razvitak sposobnosti zamišljanja i prisjećanja.

Ključne riječi: dječji crtež, likovno stvaralaštvo, portret, odgojitelj

11. SUMMARY

Drawing with children starts as a everyday activity since the young developing age. Drawings can be a powerfull tool of comunication with which a child can get to know it's own surroundings, so its very important for the intelectual, emotional and social developing of the child. In the theory part I'm observing the meaning of child drawing and their visual attributes. Observing childrens work we can notice a whole of visual simbols that have their meaning and can tell us the developing stage the child is currently in. That's the subject that I will be focused on in the begining of this senior thesis, I decided for the point of wiev of the author Grgurić N. i Jakubin M., 1996., which imply that the visual attributes are identified by four developing phases. Phase of expresing in primary simbols, phase of expresing in complex simbols, phase of intelectual realism and the last phase of vizual realism. The following consists of getting to know and explaining the motives and portraits in the childs artistic expression. The human form is on of the basic and common motive in drawing where they start to show it at aroung age four. In the early age the draw all the faces the same way and mostly have eyes,mouth and nose. At the age of five and older they get a sense of shape,kind and colour of the hair. In the eyes the iris is appearing, mouths can be open, closed, smiling, with teeth or without. The practical part of the thesis consists in preparing for leading an activity in a kindergarten, childs artistic works created by participating in the activities and review on childrens work. Goal of the activity was to observe the differences in children in their artistic expresions,get them a closer view of the term portrait and autoportrait and encourage children on developing the skill of imagination and reminisence.

Keywords: children's drawing, visual art, portrait, preschool teacher